

УДК 368.5

Г. А. Матвієнко,

аспірант, Дніпропетровський державний аграрний університет

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗЕРВІВ ПРИ СТРАХУВАННІ ВРОЖАЇВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто організацію формування і використання резервів страхових компаній при страхуванні врожаїв. Запропоновано впровадження резерву попереджувальних заходів та схему організації контролю за страхуванням урожаю сільськогосподарських культур при державній підтримці.

In article organization of the formation and use of the reserves of insurance companies for insurance of crops are considered. Proposed introduction of the reserve preventive measures and control scheme for insurance of crops in the state support.

ВСТУП

В ринковій економіці страхування є найважливішим стабілізатором процесу суспільного відтворення. Збільшення та значне коливання за роками сільськогосподарських ризиків вимагають від держави та страхових компаній формувати ефективну систему страхових резервів, які б пом'якшували вплив цих ризиків, забезпечували фінансову стійкість страхової компанії та знижували б навантаження на бюджет.

Формування на розміщення страхових резервів відбувається на основі "Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя" затвердженими Держфінпослуг за № 3104.

Згідно з цими правилами, а також ст.31 ЗУ "Про страхування" страховики зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів за видами страхування (крім страхування життя):

- незароблених премій;
- збитків, що включають зарезервовані несплачені страхові суми та страхові відшкодування за відомими вимогами страхувальників, з яких не прийнято рішення щодо виплати або відмови у виплаті страхової суми чи страхового відшкодування.

Також страховики можуть прийняти рішення про запровадження і ведення обліку таких технічних резервів:

- резерв незароблених премій;
- резерв заявлених, але не виплачених збитків;
- резерв збитків, які виникли, але не заявлені;

- резерв катастроф;
- резерв коливань збитковості.

Страховики зобов'язані письмово повідомити Держфінпослуг про запровадження і ведення зазначених технічних резервів не пізніше ніж за 45 днів до початку календарного року [1; 2].

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

- розглянути види та роль страхових резервів при організації страхування врожаїв;
- дослідити схеми формування страхових резервів;

- запропонувати ефективний розподіл страхових резервів для підвищення фінансової стійкості страховика та збільшення ефективності діяльності страхувальника.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сільськогосподарське страхування має свою специфіку, тому необхідно розглянути більш детально специфіку формування резервів при страхуванні врожаїв. Так, серед технічних резервів страховика резерв незаробленої премії (РНП) є одним з основних. РНП включає частки від сум надходжень страхових платежів, що відповідають страховим ризикам, які не минули на звітну дату. Його найважливіша функція — фіксування розміру зобов'язань страховика, які він вже виконав перед страхувальником і які ще належить виконати у міру виконання договору страхування. Розмір резерву незаробленої премії, як правило, пов'язаний з невиконаною частиною зобов'язань, тому сама назва резерву указує на те, що страхова премія, що надійшла, страховиком ще не зароблена. Для ризикових видів страхування

РНП може формуватися по-різному. Але основною ознакою, відповідно до якої здійснюється його розрахунок, є віднесення цього виду страхування до певної групи.

При розрахунку РНП всі види страхування підрозділяються на облікові групи по принципу розподілення ризику в часі. До першої облікової групи відносяться такі види страхування, при яких розподілення ризику відбувається рівномірно впродовж всього періоду дії договору. Об'єднання договорів по цих галузях і видах страхової діяльності було обумовлене наступною важливою ознакою: час настання страхового випадку по кожному з них ніколи не відомо. Виплата страхового відшкодування або страхової суми відбувається також впродовж дії договору [2; 3].

До другої облікової групи відносяться такі види страхування, по яким строк настання страхової відповідальності відбувається по закінченні строку дії договору страхування (страхування фінансових ризиків; страхування позичальника за непогашення кредитів).

До третьої облікової групи віднесені види страхування, по яким строк відповідальності і строк виконання обов'язків невизначен.

На нашу думку, доцільно страхування врожаїв включати до другої облікової групи. При страхуванні майбутнього урожаю очікування настання страхового випадку також прирівнюється до закінчення терміну дії договору страхування [7; 8].

Резерв коливання збитковості (РКЗ) є технічним резервом страховика. "Правилами формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя" цей резерв призначений для компенсації виплат стравховика, що пов'язані з відшкодуванням збитків у разі, якщо фактична збитковість за видами страхування у звітному періоді перевищує очікуваний середній рівень збитковості, узятий за основу при розрахунку тарифної ставки за цими видами страхування. Коливання збитковості звичайно фіксується по тих видах страхування, які зв'язані із значними змінами в рівні ризику, яким піддаються застраховані об'єкти впродовж дії договору страхування або за тарифний період. Іноді можуть існувати ситуації, коли ризик (наприклад, погодні умови, що впливають на врожайність) низький. Тоді страховик не виплачує страхових відшкодувань у зв'язку з відсутністю страхових випадків. Проте накопичені страхові резерви за цей період доцільно не направляти на поповнення прибутку страховика, а зберігати для виплат в той період, коли страховий ризик буде високий. Для цих цілей існує резерв коливання збитковості. При страхуванні

майбутнього урожаю даний резерв має першорядне значення, оскільки саме він дозволяє згладжувати коливання рівня виплат по тарифним періодам і тим самим створює умови для фінансової стійкості страховика. Але наші дослідження показують, що на вітчизняному страховому ринку РКЗ поки формується украй рідко. Коливання збитковості мають об'єктивний характер. Страховик не в змозі абсолютно точно визначити розмір можливого збитку при настанні страхових випадків і вірогідність останніх. Тому він зобов'язаний враховувати вплив коливання збитковості в структурі нето-ставки. Ризикова надбавка включається до складу нето-ставки, яка характеризує не ціну страхової послуги, а ціну ризику. Так, якщо страховик не враховує в складі нето-ставки ризикової надбавки, він має нагоду компенсувати свої витрати, пов'язані з коливанням збитковості, за рахунок формування резерву коливання збитковості. По характеру коливання збитковості страхування урожаїв відноситься до катастрофічного типу ризику. Основна характеристика цього ризику — це нерівномірність розподілу у часі, найчастіше це погодні ризики (посухи, паводки, бурі), які характеризуються великими збитками та значними коливаннями. Страховику доцільно такі ризики передавати на перестраховання або необхідно створювати на рівні держави спеціальний фонд катастроф, який успішно функціонує в США.

Відзначимо, що "Правила формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя" припускають створення у складі технічних резервів страховика і резерву катастроф. Останній призначений для здійснення страхових виплат у разі настання природних катастроф або значних промислових аварій, у результаті яких буде завдано збитків численним страховим об'єктам, і, коли існує потреба, здійснювати виплати страхового відшкодування в сумах, що значно перевищують середні розміри збитків, взяті за основу страхових тарифів. Цей резерв не має спеціально рекомендованої методики формування і використання. Його створення залежить від страховика і повинне узгоджуватися з органами страхового нагляду. Для страхування майбутнього урожаю коливання збитковості пов'язані з кумуляцією ризиків, коли через посуху, проливні дощі або інші погодні ризики збитків зазнають відразу багато господарств. При цьому катастрофічність ризику полягає не у тому, що наступали страхові небезпеки, що передбачаються, а у тому, що ці небезпеки вплинули відразу на безліч застрахованих об'єктів. Важлива особливість катастрофічних ризиків в страху-

ванні урожаїв полягає у тому, що за тарифний період збитковість може спостерігатися неодноразово. При традиційному, класичному типі катастрофічного ризику за тарифний період стрибків збитковості не може бути багато. Ядерні вибухи, військові дії, землетруси і т.п. явища спостерігаються украй рідко, якщо їх розглядати як страховий ризик. Але при страхуванні урожаю різких стрибків коливання збитковості може бути більш одного за тарифний період [1; 3; 4; 5].

В розвинених країнах світу страхові компанії за обсягом інвестиційних вкладень перевищують загальновизнаних інституціональних інвесторів — банки і інвестиційні фонди. Ми вважаємо, що страхові компанії, які займаються аграрним страхуванням, можуть бути активним інвестором в аграрну інституційну сферу. В багатьох розвинутих країнах успішно використовується Резерв попереджувальних заходів (РПЗ). Відрахування в (РПЗ) здійснює вплив на структуру тарифної ставки у будь-якому виді страхування.

Цей резерв дозволяє виконувати попереджувальну (превентивну) функцію. Відрахування в РПЗ як елемент тарифної ставки мають дещо специфічні особливості, які враховуються в актуарній роботі. Найважливішою особливістю відрахувань в РПЗ є те, що вони включаються в частину навантаження тарифу і, таким чином, не впливають на формування страхових резервів, призначених на виплату страхового відшкодування. Іншими словами, резерв попереджувальних заходів не відноситься до технічних резервів страховика. Він включається до складу витрат страхової організації і тому зменшує розмір її оподаткованого прибутку.

Сучасний стан формування і використання засобів РПЗ можна охарактеризувати як проблемний. Частина проблем пов'язана з тим, що більшість видів майнового страхування здійснюється в добровільній формі. Найчастіше страховик, сформувавши вказаний резерв, просто не знаходить об'єктів для фінансування та не може професійно відібрати найпріоритетніші. У випадку ж якщо гроші на фінансування попереджувальних заходів все-таки виділяються, проконтролювати їх цільове використання практично важко, оскільки відповідний механізм відсутній в державі.

Страховик може використовувати сформований РПЗ. Зокрема, для страхування майбутнього урожаю за напрямками: участь у фінансуванні будівництва і реконструкції станцій захисту рослин, лабораторій, нових методів боротьби з шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур; участь у фінансуванні проведення протипожежних і протипосе-

льових заходів; участь в оплаті витрат по найму транспорту (наземного, повітряного, водного), який використовується для організації заходів щодо гасіння пожеж, боротьби з хворобами та шкідниками; фінансування роботи з метеостанціями; фінансування будівництва дамб, зрошувальних систем, полезахисних насаджень і т.д.

Але для зниження ризику виникнення страхових випадків засобів РПЗ однієї страхової компанії явно недостатньо, необхідна участь держави. В той же час сучасна система землеробства і важкий економічний стан більшості сільськогосподарських підприємств вказує, що існує багато нових напрямів використання цього резерву, наприклад: фінансування закупівель високосортного насіння, противоерозійних заходів, посадка лісозахисних насаджень, прибирання каміння, вирівнювання полів, крапельного поливу рослин і інших заходів, пов'язаних з підвищенням ефективності землеробства. Своєчасне внесення добрив і полив рослин в свою чергу також спричиняють зниження вірогідності збитків в землеробстві. Без знищення бур'янів і шкідників рослин важко розраховувати на хороший урожай. Без своєчасного проведення цих заходів не доводиться чекати віддачі у вигляді стійкого зростання врожайності, а отже, і прибутковості господарської діяльності виробників сільгосппродукції.

Для поширення страхування необхідно використовувати засоби РПЗ тільки в господарствах, які застрахували свій майбутній урожай. Для цього страхувальники могли б вступати у договірні відносини із станціями захисту рослин і іншими організаціями, які можуть проводити превентивні агротехнічні заходи. Останні спеціальними довідками могли б підтверджувати факт обробки або внесення добрив в посівні площі страхувальників. Цей документ страховик згодом братиме до уваги при аналізі звітності по використуванню засобів РПЗ. Запропонована нами взаємодія між користувачами засобів може бути побудована згідно з табл. 1. У договорі повинні міститися відомості про те, які роботи необхідно провести в застрахованому господарстві, вартість цих робіт і термін проведення та інші умови. Принципова новизна запропонованої схеми полягає, по-перше, в її адресному характері, оскільки засоби РПЗ використовуються на зниження вірогідності збитку в конкретних застрахованих господарствах. По-друге, вона дає можливість контролю над витрачанням засобів РПЗ.

Правила розміщення страхових резервів для страхових компаній, які займаються аграрним страхуванням, потребують корінних змін

Таблиця 1. Організація використання резерву попереджувальних заходів

Організації	1 етап укладання договорів страхування	2 етап супроводження договорів страхування	3 етап закінчення строку дії договорів страхування
Держфінпослуг, Державне агенство з управління сільськогосподарськими ризиками	Узгодження порядку формування резервів попереджувальних заходів. Узгодження критеріїв до організацій, які представляють послуги	Контроль за формуванням і використанням резерву. Надання технічної допомоги	Контроль за дотриманням умов договорів страхування, надання технічної допомоги
Страховик	Узгодження з страховальниками необхідності проведення цих робіт. Укладання договорів з організаціями, які будуть надавати послуги. Представлення Організації списків застрахованих господарств	Перерахування коштів Організації за проведені роботи, тісна взаємодія з страховиком з приводу ефективності та якості проведених заходів	Оцінка ефективності проведених заходів, формування та корекція стратегії витрачання РПЗ на майбутнє
Організації, які надають послуги	Одержання заявок від страховика	Проведення заходів Надання страховику документів про вартість робіт, проведених в застрахованих господарствах	Можливість укладання довгострокових договорів про співпрацю
Страховальник	Представлення заявок до Організації про надання послуг, узгодження з страховиком необхідності проведення робіт	Надання страховику рахунків на оплату послуг від організацій, які використовують кошти РПЗ	Зниження дії ризикових подій. Підвищення фінансової стабільності

прискуванням полів, можуть одержати додаткове фінансування з резерву попереджувальних заходів, сформованих страховиком, що полегшить навантаження на бюджети сільських товаровиробників. При цьому відбуватиметься перерозподіл засобів РПЗ між страховальниками. Організації, які надають послуги з реалізації превентивних заходів, одержать додаткові джерела фінансування, що мають адресний характер. Також страховик зможе використовувати одержані документи як почат-

в цілому. Для вирішення проблеми поповнення обігових коштів під час посівних та збиральних робіт у сільськогосподарських виробників, можливо було б доцільним дозволити страховим компаніям видавати кредити з страхових резервів на суму, не більше виплаченого ними внеску. Такий захід не тільки сприятиме росту масштабів страхування, але і гарантуватиме інвестування коштів страхових компаній в аграрний сектор [7; 8].

При цьому слід враховувати і наступні особливості, ресурсоємні заходи агротехнології, пов'язані з добром, запиленням і об-

кові дані для формування інформаційного масиву по актуарних розрахунках величини РПЗ. Крім того, цей масив можна буде використовувати для страхової експертизи при настанні страхового випадку. Запропонована схема взаємодії дозволить розширити перелік андеррайтингових процедур, пов'язаних з розрахунком страхових премій. Схема також дозволяє маневрувати засобами технічних страхових резервів, якщо страховальник одержує збиток, не дивлячись на використання засобів РПМ, можна або зменшувати страхове відшкодування на величину витрачених засобів, або про-

водити детальнішу експертизу причин зниження врожайності і, залежно від її результатів, визначати розмір страхового відшкодування. Крім використання цієї схеми, ми пропонуємо підвищити відрахування в РПЗ в структурі страхового тарифу. Цей захід дозволить направляти більше засобів на проведення заходів, перешкоджаючи зниженню врожайності в несприятливі за погодних умов роки. Перерозподіл засобів в цьому напрямі понизить навантаження на нето-ставку страхового тарифу, яка йде на виплати страхових відшкодувань. Обґрунтування розміру підвищення відрахувань в РПМ по даному виду страхування є актуальною задачею.

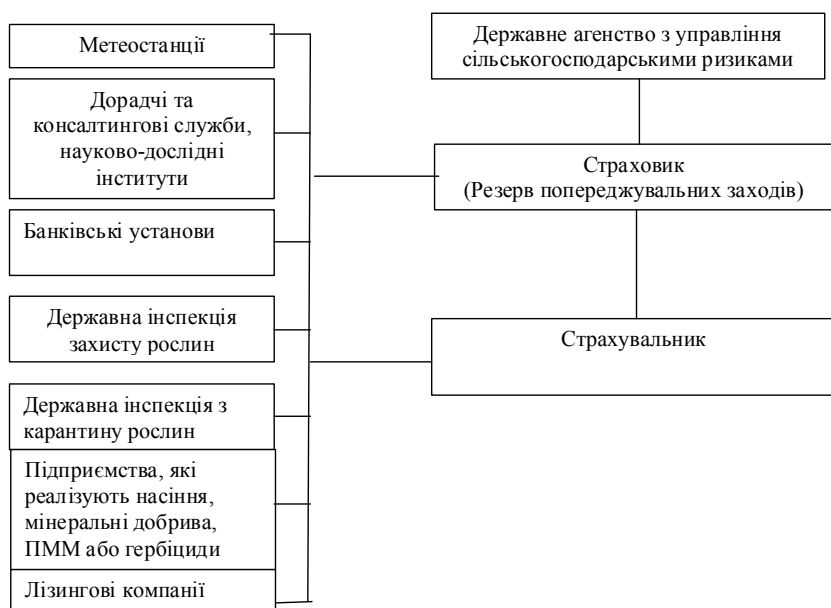

Рис. 1. Організація взаємозв'язків при використанні резерву попереджувальних заходів

Рис. 2. Схема організації контролю за страхуванням урожаєм сільськогосподарських культур при державній підтримці

Контроль за дотриманням умов страхування і координацію діяльності страхових організацій в регіонах необхідно покласти на обласні управління сільського господарства, які б розпоряджувались віділеними коштами на компенсацію страхових премій сільськогосподарським виробникам.

Районним управлінням сільського господарства необхідно взяти на себе функції координації і популяризації ідеї страхування серед сільськогосподарських виробників через проведення семінарів, розповсюдження інформації. Крім того, вони повинні накопичувати інформацію про результати проведення експертизи по визначенню збитків як в результаті стихійних явищ, так і за інших несприятливих факторів. Таким чином виникає необхідність створення єдиних баз даних сільськогосподарського страхування.

При проведенні страхування урожаєм з державною підтримкою необхідно створювати комісію і проводити аналіз причин виникнення збитку, визначати в якій ступені збиток обумовлен несприятливими погодними умовами, а в який — порушенням агротехніки. У випадку виявлення агротехнічних порушень, необхідно визначити ступінь їх впливу на величину збитку і виключати з страхового відшкодування суму збитку, спричиненого цим порушенням. Якщо при сприятливих погодних умовах буде виявлено зниження урожайності від страхового рівня, то страхова компанія має повне право відмовити в виплаті страхового відшкодування (рис. 2).

На наш погляд доцільно орієнтувати страхові послуги в першу чергу на рентабельні і ефективні сільськогосподарські підприємства. А також необхідно звернути увагу на такий момент, як розробка спрощених схем виплат страхових відшкодувань на випадок катастрофічних лих.

ВИСНОВКИ

Сільськогосподарське страхування в Україні — це перспективна справа, а її розвиток і удосконалення потребують значних витрат і зв'язано з різноманітними організаційними і технічними проблемами. Страхові організації в розвинутих країнах є основними інвесторами. Для збільшення інвестицій в сільське господарство і в інфраструктуру нами було запропоновано впровадження резерву попереджувальних заходів. Це значно збільшить

інвестиції в сільське господарство та зменшить вплив та наслідки ризикових подій. Також було розроблено схему організації контролю за страхуванням урожаєм сільськогосподарських культур при державній підтримці. Таким чином, необхідний значний економічний вплив держави на регулювання та розвиток страхування сільського господарства. Страховикам, в свою чергу, необхідно встановити тісні взаємозв'язки з відповідними державними відомствами і підприємствами.

Література:

1. Закон України "Про страхування" N 86/96-ВР від 07.03.96, ВВР, 1996, № 18, с. 79.
2. "Правила формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя" зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 січні 2005 р. за № 19/10299.
3. Василенко Антоніна, Віктор Тринчук "Інвестиційна діяльність страхових компаній: стратегія та пріоритети", "Страхова справа" № 3(23), 2006.
4. Данілішин Б.М. Природно-техногенні катастрофи: проблеми економічного аналізу та управління. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2001. — 260 с.
5. Данілішин Б.М., Ковтун В.В., Степаненко А.В., Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки. — К.: ЛексДім, 2004. — 2004. — 552 с.
6. Стихійні метеорологічні явища на території України за останнє двадцятиріччя (1986-2005 рр.). — К.: Ніка-Центр, 2006. — 311 с.
7. <http://www.uainsur.com/> — Ліга Страхових організацій України.
8. <http://forinsurer.com/> — Український Інформаційний Портал по страхуванню.

Стаття надійшла до редакції 05 січня 2009 р.